

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Katedra pedagogiky
Pedagogika

Teze

Bilingvní školy a evropské projekty

Bilingual schools and European projects

Mgr. Karolína Pávková

Praha 2012

Doc. PhDr. Miroslava Váňová, CSc.

Úvod do problematiky evropských projektů na bilingvních školách

Jazykové vzdělávání získalo na národním i mezinárodním poli edukace v posledních desetiletích významné postavení. Ve společnosti dvacátého prvního století není jazyk jen nástrojem umožňujícím komunikaci, ale především fenoménem, díky kterému jsme jako občané globalizované postmoderní společnosti schopni nahlížet okolní svět v jeho nejrozmanitějších perspektivách a fragmentech. Cíle tzv. znalostní společnosti jsou mnohdy reprezentovány strategiemi mezinárodních organizací čelících v současnosti situaci, kdy se informace stává kapitálem a jazyk, jež nám tyto informace zprostředkovává médiem, ke kterému je logicky vztahována v nejrůznějších souvislostech stále větší pozornost. Kategorie jazyka je tedy vzhledem k jeho původní funkci transformována do nových kontextů a oblastí lidského života. Jazyk je v mezinárodní rovině vnímán nejen jako vzdělávací obsah nebo dorozumívací prostředek, ale také jako vyjádření národní identity nebo jako příležitost uchovat tradiční znalosti lokální komunity v mateřském jazyce.

Dnešní globalizovaná společnost je charakteristická nejen ekonomickou a politickou integrací a pluralitou kulturních a sociálních forem, ale také lingvistickou multikulturalitou. Ta je však díky akceleraci a vrstvení informačních kanálů zejména v anglickém jazyce a kulturně-politické uniformitě významně ohrožena. V evropském regionu je různými způsoby explicitně prezentována tzv. „evropská identita“, která by mohla v budoucnu vést k zásadní proměně sociokulturních struktur, a tedy i jazykových entit. Tato skutečnost by mohla způsobit zánik dnes již minoritně využívaných lokálních jazyků. Institucionalizace evropské komunity a s ní spojovaný fenomén vzdělávacích projektů vytvořily unikátní prostor pro mezinárodní spolupráci v oblasti vzdělávání a vědy, která by mohla jazykovou diverzitu postupně revitalizovat.

Koncepční strategie na evropské úrovni operující s principy udržitelného rozvoje a konkurenceschopnosti jsou jednotlivými societami transformovány podle společenskoekonomického vývoje, přičemž získávají nové formy a cíle. Akční plány a programy v oblasti vzdělávání se však v posledních desetiletích svým zacílením radikálně nezměnily. Jejich cílem je umožnit evropským občanům přístup k odbornému a celoživotnímu vzdělávání, posílit studentskou a vědeckou mobilitu, zvýšit počet absolventů povinného a vyššího vzdělávání a genderovou rovnováhu, propagovat počítačovou a funkční gramotnost a v neposlední řadě navýšit počet vyučovaných cizích jazyků.

Znalost cizího jazyka a interkulturní dovednosti, které s ní souvisí, jistě patří mezi základní dovednosti člověka postmoderní společnosti. Zřizování škol podporujících bilingvní vzdělávání je nepochybně jednou z cest, jak u žáků tyto kompetence rozvíjet.

Pro účely práce je nutné přiblížit užívanou terminologii související s analyzovanými podtématy. Bilingvní vzdělávání a teorie s ním spojené v posledních dekadách prošly v souvislosti s nárůstem migrace obyvatelstva vývojem, který pouze potvrdil, že se jedná o komplikovanou kategorii vzdělávání. García bilingvní vzdělávání definuje takto:

„Bilingvní vzdělávání zahrnuje jakékoliv situace, ve kterých děti a učitelé ve škole komunikují ve více jazycích, což maximalizuje efektivitu výuky a komunikace, a posiluje toleranci lingvistické diverzity, stejně jako ocenění jazyků a jazykových znalostí.“ (García, 2009, str.9)¹

Bilingvní vzdělávání vzhledem ke kontextu, ve kterém je realizováno, přímo podporuje rozvoj interkulturních dovedností. Ty lze vymezit takto: Interkulturní dovednosti umožňují reflektovat vlastní kulturní identitu a její proměnu, naučit se vnímat kulturní rozdíly v konkrétních situacích a prostřednictvím vzdělávání dokázat řešit tyto situace, žít v multikulturní realitě a komunikovat s lidmi s odlišným sociokulturním zázemím (podle varianty.cz).²

Pojetí bilingvního vzdělávání jsou velmi různorodá a pohybují se od konceptu založeného na separovaném využívání obou jazyků v různých situacích (předmětech) po teorie založené na komplexním a paralelním využití obou jazyků. Tato pojetí vždy směřují ke společnému cíli, čímž je podpora bilingvismu, tedy dvojjazyčnosti, v edukačním procesu. Jedním z nich je metoda obsahově a jazykově integrovaného učení, kterou Eurydice vymezila následovně: Metoda obsahově a jazykově integrovaného učení (angl. Content and Language Integrated Learning, dále CLIL) je založena na slučování obsahu jazykového a nejazykového předmětu, přičemž by neměl být redukován cíl ani jednoho z nich. Tato iniciativa EU je platformou pro širší inovativní metodické přístupy podporující obsahový a mezinárodní kontext jazykových znalostí (Eurydice, 2006, str.7).³

¹ GARCIA, O. BLACKWELL, W. *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*. 2009. ISBN 978-1-4051-1993-1.

² VARIANTY.CZ [online]. 2008 [cit. 2012-02-01]. Dostupné na internetu: <<http://www.varianty.cz/index.php?id=7>>

³ EURYDICE, *Content and Language Integrated Learning (CLIL) at Schools in Europe*, 2006

V České republice a Německu jsou bilingvní sekundární školy (nejčastěji gymnázia), které umožňují vzdělávání v mateřském jazyce v kombinaci se světovým jazykem. Tato gymnázia jsou oficiálně nazývána jako bilingvní gymnázia. Ve Velké Británii, je situace v rámci jazykového vzdělávání předem ovlivněná rolí anglického jazyka, který je současnou společností chápán jako lingua franca. Bilingvní školy orientované na světový jazyk jsou zde spíše výjimkou. Častější variantou jsou školy mezinárodní nebo školy kombinující vzdělávání v anglickém jazyce a autochtonním jazyce. V tomto kontextu by anglický jazyk neměl být automaticky považován za mateřský jazyk, protože jím vždy není. Školy umožňující část vzdělávání v autochtonním jazyce jsou zde odborníky tradičně nahlíženy jako bilingvní školy, avšak v praxi jsou širší veřejností vnímány jako školy místní komunity, resp. regionu. Jejich oficiální název většinou není bilingvní škola.

Pojem bilingvní škola je pro účely práce vymezen následovně: Bilingvní škola umožňuje vzdělávání minimálně ve dvou jazycích, což predikuje výuku několika vybraných předmětů (částečně nebo úplně) v cizím jazyce. Jazykové vzdělávání zde není tradičně zaměřeno pouze na komunikační kompetence, ale je významným nositelem vzdělávacího obsahu v kontextu multikulturního školního klimatu. Vzdělávání na bilingvní škole zahrnuje intenzivní jazykovou přípravu, která může mít různé formy.

Vzhledem ke kulturně-historickému společenskému vývoji nepředstavují bilingvní školy v evropském prostoru novou formu vzdělávání. Tyto školy mají v Evropě velkou tradici a poptávka po bilingvním vzdělávání stoupá z důvodu uplatnění jak lokálního (regionální a menšinové jazyky), tak mezinárodního (světové a menšinové jazyky). V posledních letech je na nadnárodní úrovni intenzivně nahlíženo téma transparency, kvality a efektivity vzdělávání, které se dotýká i jazykového vzdělávání.

Četné kurikulární proměny v Evropě orientované na kompetenční vzdělávání posílily komunikační prvek ve vyučovacích předmětech, ale i tendenci škol a vzdělávacích institucí realizovat vzdělávací projekty. Z koncepčního hlediska je někdy náročné rozlišovat jazykové vzdělávací programy od bilingvních vzdělávacích programů. Hlavním rozdílem je zde cíl bilingvního vzdělávání, který je mnohem širší, než cíl jazykového vzdělávání - tedy naučit se komunikovat v daném jazyce. Vzdělávací projekty mohou mít různé zaměření. Tato práce je primárně zaměřena na evropské projekty. Tento termín je v rámci evropské politiky užíván většinou pro vzdělávací programy založené na grantovém mechanismu nebo pro iniciativy spojené s celoživotním vzděláváním.

Pro účely této práce bude aplikována tato definice: Evropské projekty jsou krátkodobé či dlouhodobé vzdělávací projekty zaměřené na evropskou problematiku, které jsou v mateřském nebo cizím jazyce realizovány v rámci třídního i mimotřídního školního vzdělávání danou školou nebo ve spolupráci s partnerskou (zahraniční) institucí za účelem u studentů praktickými aktivitami rozvíjet vědomí kulturní a jazykové diverzity, evropské identity, občanských práv a svobod a v neposlední řadě orientaci ve studijních a pracovních příležitostech v rámci evropského regionu.

Evropská problematika zahrnuje okruh témat, které jsou v dlouhodobé perspektivě diskutovány v evropském regionu. Nejčastěji v rámci orgánů Evropské unie. Jedná se tedy víceméně o oblasti zájmu evropské politiky. Do evropské problematiky jsou pro účely práce primárně zařazena tato témata: evropská politika, evropská historie, sociokulturní a etické hodnoty, mezikulturní dialog, mezinárodní mír, lidská práva, humanitární práce, celoživotní vzdělávání a jazykové vzdělávání a diverzita.

Současný stav ve školním vzdělávání umožňující mezinárodní kooperaci, čerpání inspirace ze zahraničí a získávání statistických dat v rámci mezinárodních srovnání v oblasti vzdělávání a školství je vhodnou příležitostí pro hlubší náhled nejen na metodiku výuky, ale i obsah vzdělávání na bilingvních školách. V návaznosti na vstup ČR a dalších zemí do EU je ve vzdělávacím kontextu často diskutována problematika globalizace a europeizace. Velmi úzce s ním souvisí tzv. evropská dimenze vzdělávání. Tento pojem v podstatě v širší perspektivě transformuje europeizační procesy do vzdělávací oblasti.

Průcha jej vymezuje následovně: „*Evropská dimenze vzdělávání znamená podporu vzájemného porozumění, chápání rozdílů a shodností v evropské kultuře, ovlivňování obsahu vzdělávání a jeho globální orientace, rozvíjení vědomostí a dovedností nezbytných pro pochopení a respektování historických a současných socioekonomických, politických a kulturních procesů v Evropě...*“ (Průcha, 2003, s.61)⁴

Evropská dimenze ve vzdělávání implikuje postupnou implementaci společných kulturních evropských hodnot do kurikul a ostatních výukových materiálů. Tento mechanismus také podporuje mezinárodní spolupráci mezi subjekty v rámci odborné pedagogické veřejnosti i účastníky vzdělávacího procesu.

⁴ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha : Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

Bilingvní školy jsou často členy partnerských vzdělávacích institucí sdružujících jednotlivé školy, například na základě účasti na projektech, soutěžích apod. Tyto organizace v souvislosti s podporou bilingvního vzdělávání v některých případech poskytují příležitosti pro další vzdělávání pedagogů. Může se jednat o podorganizace Evropské unie nebo organizace přímo zaměřené na vzdělávání učitelů nebo celoživotní vzdělávání.

Cíl a předmět disertační práce

Základním směřováním předkládané disertační práce je analyzovat situaci v oblasti sekundárního bilingvního školství v České republice, Německu a Velké Británii v souvislosti s projekty zaměřených na evropskou tematiku, do kterých jsou školy zapojeny. Bilingvní vzdělávání je v českém prostředí mj. aktuální především kvůli pilotnímu ověřování Rámcových vzdělávacích programů pro gymnázia. V multikulturní společnosti Německa je téma nahlíženo zejména v souvislosti s hojně diskutovaným vzděláváním imigrantů. Wales je v posledních dekádách svědkem postupné revitalizace velštiny, která je základním kamenem velšské identity a tedy i sociokulturního života ve Walesu.

Práce vychází z komparativní analýzy evropských projektů, na kterých participují vybrané bilingvní školy, a která postihuje jejich specifika v daném národním sociokulturním kontextu. Jazykové a bilingvní vzdělávání se v evropském regionu stalo v posledních letech díky vysoké společenské poptávce po studiu cizích jazyků, neustále narůstající společenské multikulturalitě, ale i frekventované studijní a pracovní mobilitě jedním ze zásadních témat srovnávací pedagogiky.

Cílem práce je zjistit vliv realizace vzdělávacích projektů s evropskou tematikou na bilingvních školách na bilingvní vzdělávání. Tento problém je konkretizován v rámci několika výzkumných okruhů, které definují některé determinanty intervenující při participaci na evropských projektech.

Předmět práce lze z disciplinárního pohledu zařadit do srovnávací pedagogiky, a to v rovině obsahové i metodologické. Hlavní výzkumnou metodou práce je komparativní analýza. Postupy aplikované v rámci práce je možné graficky zobrazit na ose kontext-proces-produkt. Jde o o přehlednou a efektivní metodu používanou v oblasti mezinárodního srovnávání vzdělávání a humanitních věd obecně (více viz. Průcha, 1999, kapitola 6.1).⁵

⁵ PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě : základy mezinárodní komparace vzdělávacích systémů*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. 319 s. ISBN 80-7178-290-4.

Kontextem míníme zahrnutí všech proměnných, které jsou potřebné pro realizaci dalších kroků. Proces reprezentuje procesuální, resp. akční rovinu. V rámci procesu jsou uvedené proměnné uváděny do nových vztahů. Produkt je konečným výsledkem konkrétní mezifáze, fáze či práce.

V naší práci je kontext interpretován teoretickou analýzou (kapitoly věnované problematice vzdělávacích projektů a bilingvnímu vzdělávání), proces empirickým šetřením na bilingvních školách (dotazník, rozhovor, projektová analýza) a produkt ověřením výzkumných otázek a jejich vyhodnocením v sociokulturním kontextu jednotlivých zemí.

Obsah disertační práce

Práce je rozdělena do osmi základních kapitol. První čtyři kapitoly jsou zaměřeny na teoretickou analýzu témat přímo obsažených ve výzkumném šetření, resp. na prezentování hlavních východisek projektu. Další čtyři kapitoly jsou zaměřeny na empirické šetření.

V první kapitole disertační práce je definován cíl a předmět práce, vymezeno výzkumné pole projektu, výzkumné otázky, problémové okruhy a základní terminologie.

Druhá kapitola je věnována teoretickým východiskům problematiky vzdělávacích projektů. Blíže je zde analyzováno téma evropské dimenze ve vzdělávání, role vzdělávacích projektů v rámci evropské politiky, projektová metoda výuky, studentská participace a další témata vážící se k výzkumným otázkám práce.

Třetí kapitola představuje teoretická východiska problematiky bilingvního vzdělávání. Konkrétně je pozornost věnována otázce jazykového vzdělávání na pozadí mezinárodních vzdělávacích strategií a současným konceptům bilingvního vzdělávání v globální rovině.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na analýzu bilingvního vzdělávání v České republice, Německu a Velké Británii (Walesu). Dané téma je vždy nahlíženo pomocí:

- současného kurikula
- demografické struktury obyvatelstva a jazykových menšin
- jazykového a bilingvního vzdělávání

V páté kapitole jsou vymezeny metody výzkumného šetření. Metodou určující celkový výzkumný design práce je komparativní analýza provedená v mezinárodní perspektivě. V jednotlivých kapitolách je rozebrána metoda rozhovoru, dotazníku a projektové analýzy, ale také výzkumný vzorek.

V šesté kapitole práce je vypracováno šest kazuistik týkajících se vzdělávání na navštěvených sekundárních bilingvních školách. Ty vytvářejí obsahový rámec pro analýzu uskutečněných projektů. V sedmé kapitole práce jsou pak prezentovány výsledky dotazníkového šetření a rozhovorů v jednotlivých zemích. Dále je zde rovněž vyhodnoceno výzkumné šetření. A konečně v osmé kapitole jsou prezentovány závěry dat získaných pomocí mezinárodní komparativní analýzy.

Cíle empirického šetření

Cílem empirického šetření je ukázat některá specifika sekundárního bilingvního vzdělávání ve vztahu k evropským projektům, které obsahově i metodicky ovlivňují nejen práci dané školní instituce a výuku, ale především žáky a jejich pedagogy. K naplnění uvedeného cíle vedlo ověření následující výzkumné otázky: Jaký vliv má realizace vzdělávacích projektů s evropskou tematikou na bilingvních školách na bilingvní vzdělávání? Tato otázka je dále konkretizována ve vedlejších výzkumných otázkách, resp. tezích. Ty specifikují vliv participace na evropských projektech na bilingvních gymnáziích v rovině dvou vybraných intervenujících subjektů. Jedná se o žáky a učitele.

Vedlejší výzkumné otázky disertační práce jsou vymezeny následovně:

- Převažuje ve vzdělávacích projektech bilingvních škol zaměření na evropskou dimenzi ve vzdělávání?
- Mají žáci bilingvních škol zájem o evropskou problematiku?
- Podporují projekty bilingvních škol rozvoj interkulturních dovedností žáků?
- Podporují evropské projekty bilingvních škol spolupráci s místním regionem?
- Umožňují evropské projekty učitelům bilingvních škol příležitosti pro další vzdělávání?
- Je realizace evropských projektů propojována s výukou?
- Poskytují dokončené evropské projekty inspirativní zdroje pro bilingvní výuku?

Prezentované okruhy v práci figurují jako elementy specifikující vliv evropských projektů na charakter vzdělávání v kontextu edukační reality bilingvních škol. Nejdříve je v rámci výzkumu zjišťováno, v jakém poměru bilingvní školy participují na vzdělávacích projektech zaměřených na evropskou problematiku a na „ostatních projektech“, resp. projektech zacílených na jiná témata.

Ve všeobecné rovině však první výzkumná otázka vychází z předpokladu, že celkově u vzdělávacích projektů dominuje zaměření na evropskou dimenzi ve vzdělávání. Tuto domněnku lze podložit skutečností, že v posledních letech Evropská unie a další nadnárodní organizace působící v evropském regionu různými způsoby intenzivně podporují participaci vzdělávacích subjektů na projektech různého charakteru. Evropská tematika je významnou a aktuální součástí evropských kurikulí, která je často realizována průřezově. Je tedy možné očekávat, že vzhledem k široké nabídce mezinárodních projektů bude u školních projektů dominovat jejich „evropský rozměr“, a to ať už tematicky či z hlediska geografického realizačního prostoru.

Dále bylo zkoumáno, zda se žáci bilingvních škol zajímají o evropskou problematiku. Práce vychází z předpokladu, že tato oblast zahrnuje aktuálně diskutované společenskopolitické dění, ale také dlouhodobě sdílené evropské sociokulturní hodnoty. Jde o informace a znalosti, které mohou významně ovlivnit další studijní i profesní úspěšnost studentů v národním, evropském, ale i globálním prostoru. Další výzkumné otázky sledovaly potenciál evropských projektů rozvíjet interkulturní dovednosti žáků a spolupráci s místním regionem. Jazykové vzdělávání i participace na evropských projektech pro tento rozvoj musí poskytovat vhodný výchovně vzdělávací kontext a kulturně-sociální podmínky. Evropské projekty jsou ve velké míře organizovány ve spolupráci se zahraničními subjekty, kterými nejsou pouze školy, ale i ostatní partnerské instituce zaměřené na vzdělávání. Účast na projektech v těchto případech zahrnuje komunikaci žáků a pedagogů v cizím jazyce. Vzdělávací projekty jsou primárně založeny na poskytnutí autentických zkušeností a rozvoj kompetencí, a proto významně doplňují výuku. Tyto skutečnosti však nemusí vždy nutně vést k rozvoji zmíněných dovedností.

Spolupráce bilingvní školy s místními institucemi na organizaci a realizaci evropských projektů by mohla v některých případech podpořit spolupráci s místním regionem. Bilingvní sekundární školy nabízí velké množství extrakurikulárních aktivit, do kterých se žáci mohou zapojovat. Vzhledem k zaměření na studium cizích jazyků tyto školy frekventovaně organizují studijní výměny, výlety, praxe, stáže a exkurze v zahraničních destinacích. Dále s různými partnerskými subjekty participují na projektech, které žákům umožňují přiblížit v praxi evropskou problematiku. Partnerskými subjekty nejsou vždy vzdělávací organizace. Může se jednat o knihovny, komunitní kluby, krizová centra, humanitární organizace, instituce vykonávající místní samosprávu apod.

Evropské projekty jsou také orientované na další vzdělávání dospělých. Pedagogové jsou významnou cílovou skupinou na poli evropských vzdělávacích strategií. Učitelé bilingvních škol tvoří poměrně silnou komunitu a mají zájem o další vzdělávání. Problémem je však nejen časová a finanční dostupnost kurzů a seminářů, ale také nedostatek informací o formách dalšího vzdělávání. Některé bilingvní školy se zapojují do grantových projektů, které umožňují systematické krátkodobé nebo dlouhodobé vzdělávání týmu učitelů.

Evropské projekty mohou mít různou formu. V některých případech se jedná o aktivity uskutečňované mimo území školy, případně v zahraničí. Tyto aktivity nemusí být vždy součástí výuky. Příprava na participaci na projektech mnohdy probíhá v rámci extrakurikulárních iniciativ, jako jsou školní kluby, kroužky, kurzy a semináře. Jestliže je obsah daného projektu součástí probíraného učiva, lze však očekávat přímé propojení plánování a realizace projektů a výuky. Evropské projekty umožňují vznik nejen propagačních materiálů, šířících informace o projektech v různých mediích, nebo prestižní ceny a certifikáty. Z pohledu další pedagogické praxe a návaznosti výchovně vzdělávacích aktivit jsou významné nově vzniklé metodiky, příručky, videa, výukové pomůcky, zkušenosti s organizací projektů apod. Otázkou však zůstává, zda jsou tyto zdroje dále dostupné a využívány, a to nejen pro pedagogy na dané škole.

Metody práce a výzkumný vzorek

Prezentovaný mezinárodní výzkum byl realizován v českém, anglickém a německém jazyce. Hlavní výzkumnou metodou této práce je komparativní analýza. Ta byla v úvodní části nástrojen pro vymezení tématu práce v teoretické rovině. Ve druhé části práce jsou prezentována empirická data získána během výzkumného šetření v České republice, Německu a Velké Británii (Walesu). V rámci každé z uvedených zemí byla navštívena dvě bilingvní školy. Celkem tedy šest bilingvních škol. Pro komparativní analýzu evropských projektů na 6 bilingvních školách byly zvoleny následující výzkumné metody:

- dotazníky pro žáky (dvě až tři třídy v rámci jedné školy)
- rozhovory s pedagogy (dva rozhovory v rámci jedné školy, celkem dvanáct rozhovorů)
- projektová analýza (analýza materiálů týkajících se dvanácti realizovaných vzdělávacích projektů)

V České republice byl výzkumný projekt realizován na dvou bilingvních gymnáziích. Na prvním gymnázium (dále gym. A), které se nachází ve velkoměstě, se dotazníkového šetření zúčastnilo čtyřicet devět žáků. Na druhém gymnázium (dále gym. B), které se nachází v okresním městě, se dotazníkového šetření zúčastnilo třicet devět žáků. Celkem tedy v rámci České Republiky osmdesát osm žáků.

V Německu byl výzkum realizován na dvou bilingvních gymnáziích v Hesensku. Na prvním gymnázium (dále gym. C), které se nachází ve velkoměstě, se dotazníkového šetření zúčastnilo sedmdesát pět žáků. Na druhém gymnázium (dále gym. D), které se nachází v menším městě, se dotazníkového šetření zúčastnilo šedesát žáků. Celkem sto třicet pět žáků.

Hlavními kritérii pro výběr bilingvních škol byla jejich poloha (velkoměsto a menší město) a ochota spolupracovat na výzkumu. Vybrána byla gymnázia česko-německá, česko-francouzská a německo-anglická, ale zaměření na konkrétní cizí jazyk nebylo vzhledem k cíli výzkumu relevantní.

Ve Velké Británii výzkumné šetření proběhlo na dvou vyšších sekundárních školách v menších městech v jihozápadním Walesu, v oblasti Carmarthenshire. Na první velšské škole (E) dotazník vyplnilo celkem sedmdesát devět žáků ve dvanáctém a třináctém ročníku. Na druhé velšské škole (F) se jednalo o sedmdesát studentů dvanáctých ročníků. Celkem bylo ve Walesu vyhodnoceno sto čtyřicet devět dotazníků. Návratnost zde bohužel nebyla tak vysoká jako v ostatních zemích. Tato skutečnost mohla být způsobena charakterem komunikace se školami, která trvala několik měsíců a byla místy komplikovaná.

Výběr škol zde byl proveden dle několika kritérii. V první řadě se muselo jednat o vyšší sekundární školu, která je striktně bilingvní. V rámci vzdělávacích programů byly tedy některé předměty realizovány v anglickém jazyce a ostatní předměty ve velštině. Dále bylo vhodné, aby se zvolené školy nacházely v oblasti Carmarthenshire, kde byl od září 2011 do února 2012 výzkum konzultován na Univerzitě Trinity St David na Katedře velštiny a bilingvních studií. Oslovené školy měly být také aktivní v rámci participace na evropských projektech, což bylo nepřímo zajištěné výběrem škol, které žákům umožňují složení kvalifikace Velšský bakalareát (angl. Welsh Baccalaureate Qualification). Jedním z jeho modulů je Wales a Evropa, který většinou zahrnuje organizaci evropských projektů.

V rámci dotazníkového šetření bylo celkem sesbíráno tři sta sedmdesát dva dotazníků. Výzkumná data a informace týkající se Walesu jsou záměrně prezentována zvlášť. Wales byl poslední lokalitou, kde výzkumné šetření probíhalo, a to v rámci výzkumného pobytu. Důvodem jsou sociálně-politické a kulturní determinanty velšského prostředí, jež jsou velmi odlišné od reality v České republice a Německu. Komparativní analýza byla proto koncipována jako srovnání českého a německého bilingvního vzdělávání s dvojjazyčným vzděláváním ve Velké Británii.

Na navštívených školách bylo také provedeno celkem dvanáct rozhovorů s učiteli. Pedagogy vždy oslovil ředitel školy. V některých případech byly rozhovory realizovány s učiteli, u kterých byla provedena observace. Ve všech případech se jednalo o učitele působící v rámci bilingvního vzdělávacího programu. Aprobace učitelů, jejich praxe a další informace jsou uvedeny u jednotlivých rozhovorů.

Projektová analýza je v rámci této práce uchopena jako kvantitativní obsahová analýza dokumentů, které se týkají účasti škol na konkrétních vzdělávacích projektech. Pro obsahovou analýzu byly ve výzkumném šetření zvoleny následující zdroje:

- informační materiály týkající se projektů (brožury, letáky apod.)
- propagační a výroční materiály školy (ročenky, výroční zprávy, časopisy apod.)
- webové stránky škol
- výstupy z projektů (závěrečné zprávy, metodiky, manuály apod.)

Systém kódování pro potřeby této metody byl vypracován pomocí volby klíčových slov, které jsou ve významové rovině součástí výzkumných otázek této práce. Tento systém umožňuje klasifikovat konkrétní informační zdroje podle vymezených kódů a postihnout tak jejich vazbu na výzkumné otázky. U každé z šesti bilingvních škol byly pro analýzu vybrány dva evropské projekty. Konkrétní projekty jsou vždy rozpracovány do kódů pomocí tří informačních zdrojů.

Závěry disertační práce

Výzkumné šetření uskutečněné v letech 2011-2012 v České Republice (Střední Čechy), Německu (Hesensko) a Velké Británii (Wales) umožnilo získat data týkající se participace šesti bilingvních sekundárních škol na vzdělávacích projektech s evropskou tematikou. Výzkumný projekt byl proveden celkem na šesti bilingvních školách, což v rámci formulace výzkumných závěrů jistě neumožňuje větší generalizaci. Plošné zobecnění dat není cílem tohoto výzkumu. Zjištění mají sloužit k vystižení jistých tendencí v rámci participace vybraných bilingvních gymnázií na evropských projektech.

Dotazníkové šetření a projektová analýza potvrdila na navštívených školách ve všech třech zemích převládající zaměření realizovaných projektů na evropskou dimenzi ve vzdělávání. Naopak výsledky většiny rozhovorů uvedenou orientaci projektů zamítají. V rámci sledované problematiky byla situace v navštívených zemích velmi podobná. Zde je nutné se zaměřit na uchopení termínů „evropská dimenze ve vzdělávání“ a „evropské projekty“. Je možné, že žáci pojem nahlíží jinak než učitelé. Dále je třeba si uvědomit, že počet respondentů dotazníkového šetření byl daleko větší než počet respondentů účastnících se rozhovorů. Je tedy zřejmé, že dotazníky monitorovaly daný jev plošněji a na základě více praktických zkušeností. Každý žák mohl v dotazníku blíže popsat jeden až čtyři projekty. Projektová analýza byla uskutečněna na malém vzorku projektů, a proto na základě jejich výsledků není vhodné dané zjištění příliš zobecňovat.

Na všech bilingvních školách u dotazníkových odpovědí žáků převažoval zájem o evropskou problematiku. Ve Walesu se na škole E jednalo o sedmdesát jedna procent žáků a na škole F o padesát dva procent žáků. Na školách v Německu se jednalo o šedesát až sedmdesát procent žáků. V České republice má o evropskou problematiku zájem zhruba sedmdesát procent žáků. Z uvedených dat je zřejmé, že situace na českých a německých gymnáziích je velmi podobná. Odlišná je pouze situace na škole F ve Walesu.

Z kulturně-sociálního hlediska je poměrně logické, že žáci žijící ve velšské komunitě nemají tak velký zájem o evropská témata jako žáci z ostatních zemí. Problematika Evropy není ve výuce ve Walesu kromě Velšského bakalaureátu příliš rozšířena.

Potenciál evropských projektů rozvíjet interkulturní kompetence žáků potvrdily v České republice a Německu všechny tři výzkumné metody. Ve Walesu je plně potvrdily pouze rozhovory, přičemž dotazníky a projektová analýza pouze částečně. Tento výsledek by mohl souviset s výše uvedeným zájmem žáků o evropskou problematiku, který je na jedné velšské škole poněkud nižší. Přístup žáků k evropské problematice a tématu interkulturních kompetencí se zřejmě odlišuje od názoru českých a německých žáků, což vzhledem k sociálnímu pozadí edukační reality ve Walesu není překvapivé. Vzdělávání ve Walesu je primárně zaměřeno na rozvoj velšské identity. To by mohlo být chápáno jako protiklad evropské identity, která do jisté míry upořádá národní patriotismus. Ten však hraje ve vzdělávacím systému Walesu zásadní roli. Cílem výchovy a vzdělávání je podporovat tradice místní komunity a velšskost v každodenním životě.

Spojitost mezi participací na evropských projektech a spoluprací s místním regionem byla v České republice potvrzena pouze rozhovory (částečně) a v Německu projektovou analýzou (částečně). Ve Walesu byla naopak daná souvislost plně potvrzena dotazníky a rozhovory a částečně projektovou analýzou. Tyto výsledky poukazují na úzké sepětí vzdělávání ve Walesu s místním regionem. Projekty jsou zde více zaměřeny na rozvoj komunitních aktivit než na podporu interkulturalismu. Ve velkoměstech ve středním Walesu však multikulturalita v posledních letech stále stoupá, což na druhé straně v celku paradoxně více vede místní autority k organizaci dlouhodobých vládních a komunitních programů podporujících lokální aktivity založené pouze na velšském folklóru. V Německu je spolkový kulturní život hojně podporován, přičemž aktivity v oblasti vzdělávání jsou více koordinovány a iniciovány na úrovni spolkového ministerstva školství než na regionální úrovni. Vzdělávací systémy jsou v jednotlivých německých spolkových zemích historicky poněkud odlišné. Z tohoto důvodu dané země nemusí vyvíjet dlouhodobé snahy o posílení vzdělávání, které by daný region apriori vymezily vůči ostatním.

Podle výsledků rozhovorů v České Republice a Walesu evropské projekty poskytují příležitost pro další vzdělávání učitelů. V Německu tuto skutečnost kromě rozhovorů částečně potvrdila také projektová analýza. Vzhledem k malému počtu rozhovorů a projektové analýzy lze v tomto ohledu pouze konstatovat jisté trendy v rámci šesti vybraných bilingvních škol. Je možné, že v Německu se dané bilingvní školy v rámci analyzovaných projektů vzdělávání učitelů věnují více než školy v ostatních dvou zemích.

Oproti tomu je třeba zdůraznit, že rozhovory ve všech třech zemích tento potenciál projektů potvrzují. Oslovení pedagogové, byli většinou s možnostmi souvisejícími s jejich profesním rozvojem spokojeni. Kritika byla v praxi velmi často směřována na nedostatek materiálů pro bilingvní výuku.

Na českých a německých bilingvních školách bylo dotazníky i rozhovory potvrzeno propojování bilingvní výuky s realizací evropských projektů. Ve Walesu organizaci projektů ve výuce plně potvrdily rozhovory a částečně dotazníky. Z prezentovaných dat lze usuzovat, že podle dotazníků jsou na vybraných velšských bilingvních školách projekty propojovány s výukou v menší míře než v ostatních zemích. To může opět poukazovat na bohatou nabídku regionálních a komunitních projektů organizovaných častěji místními organizacemi než jednotlivými školami. Na navštívených českých a německých školách působí projektoví koordinátoři, jejichž úkolem je monitorovat aktuální nabídku projektů, koordinovat jejich realizaci a sladovat jejich uskutečnění s každodenním životem a filozofií školy. Ve Walesu je participace na vzdělávacích projektech plně v rukou konkrétních pedagogů. Ti většinou dostávají od vedení školy oprávnění k organizaci aktivit souvisejících s výukou daného předmětu. Školy často o projektech žáky pouze informují. Příprava na účast na projektech se v těchto případech odvíjí od rozhodnutí a píle žáků ve volném čase.

Vyhodnocení rozhovorů a projektové analýzy na všech šesti bilingvních školách potvrdilo, že dokončené evropské projekty mohou sloužit jako inspirativní zdroje pro bilingvní výuku. To je v kontrastu s již zmíněným nedostatkem materiálů pro bilingvní výuku. Nakladatelství na tuto situaci začala reagovat teprve před několika lety a zdá se, že současný vývoj na tomto knižním trhu stále požadavkům pedagogů nevyhovuje. Možná právě tím lze částečně zdůvodnit motivaci učitelů účastnit se nejrůznějších mezinárodních projektů, jejichž výstupy jsou mnohdy produkty využívány jako autentické materiály pro bilingvní výuku.

Nyní shrňme výstupy předkládané disertační práce. V první části práce byla provedena teoretická analýza tématu bilingvního vzdělávání v České Republice, Německu a Velké Británii, ale také analýza problematiky projektů jako formy, metody i organizační formy výuky v Evropě. Dále byla získána empirická data, resp. odpovědi na konkrétní výzkumné otázky a jejich interpretace. Výzkumné šetření také vedlo k vytvoření šesti případových studií jednotlivých bilingvních škol představujících jejich přístup k účasti na evropských projektech.

Přínos disertační práce

Přínos disertační práce lze spatřovat zejména v originálním propojení tématu vzdělávacích projektů s problematikou bilingvního vzdělávání. Doposud byly tyto oblasti pedagogického výzkumu zpracovávány odděleně. V českém prostředí jsou na tomto poli prvními zdroji materiály týkající se zejména výchovy v bilingvní rodině, interkulturní komunikace ve školách, případně vzdělávání cizinců. Téma evropských projektů je nejčastěji realizováno v politologických či sociologických kontextech. Pohled na dané téma prizmatem pedagogické vědy však odhaluje nové role a funkce projektů v rámci edukační reality.

Výzkumný projekt je založen na provedení komparativní analýzy, která umožnila nahlédnout bilingvní vzdělávání v teoretické rovině na pozadí současného kurikula, ale také demografického složení a jazykových menšin v České republice, Německu a Velké Británii. Tématu bilingvního vzdělávání se v Evropě nejčastěji věnují studie realizované na národní úrovni. V evropském regionu se jedná zejména o dokumenty věnované metodě bilingvní výuky CLIL. Prezentovaná práce ukázala na odlišnosti v konceptech bilingvního vzdělávání ve třech evropských zemích, které jsou do značné míry dány různými podmínkami politickými, sociálními a hlavně demografickými.

V rámci empirického šetření bylo také uskutečněno srovnání přístupu vybraných bilingvních škol k participaci na evropských projektech. V této souvislosti byl zjištěn vliv účasti škol na projektech na povahu bilingvního vzdělávání. Zajímavé informace poskytly také kazuistiky týkající se vzdělávání na šesti bilingvních školách. Prostřednictvím odpovědí na výzkumné otázky byly objeveny nové souvislosti ve sledované problematice, které by v budoucnu mohly sloužit jako podklad pro další výzkum.

Tato doktorská disertace je v českém kontextu první prací, která se věnuje tématu evropských projektů (vzdělávacích projektů) na pozadí bilingvního vzdělávání. Výsledky mezinárodní komparativní analýzy by se tak mohly stát dalším krokem k rozvoji bilingvního vzdělávání v naší zemi.

Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury:

- ANDREWS, R., MYCOCK, A. *Citizenship Education in the UK: Divergence Within a Multi-National State*. Cardiff University and University of Manchester, CITIZED: Citizenship Teaching and Learning. Vol 3, No. 1, April 2007. Dostupné z: <http://bern.library.nenu.edu.cn/upload/soft/Article/Andrew.pdf>
- BERAN, V. et. al. *Učím s radostí : zkušenosti, lekce, projekty* 1.vyd. Praha : Strom, 2003. ISBN 80-86106-09-8
- BRDEK, M., VYCHOVÁ, H. *Evropská vzdělávací politika : programy, principy a cíle*. Praha : ASPI, 2004. 168 s. ISBN 80-86395-96-0.
- *CLIL at school in Europe*, Eurydice, European Commission, 2006. ISBN 92-79-00580-4
- CLIL milestones. *CLIL compendium* [online]. 2002 [cit. 2010-11-18]. Dostupné z: <http://www.clilcompendium.com/miles.htm>.
- *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. Council of Europe. Council of Europe Publishing: 2010. ISBN 978-92-871-6898-62010
- *Creating a Bilingual Wales: The Role of Welsh in Education*, IWA (Institute of Welsh Affairs). 2008. ISBN 978-1-904773-405.
- ČERYCH, L., et al. *České vzdělání a Evropa : Strategie rozvoje lidských zdrojů v České republice při vstupu do Evropské unie*. 1. vyd. Praha : Sdružení pro vzdělávací politiku, 1999. 88 s. ISBN 80-211-0312-4
- GEARON, L. *Education in the United Kingdom: Structures and Organisation*, London: David Fulton Publishers, 2002. ISBN 1-85346-715-4.
- Eurydice (a), *CLIL in Europe 2004-2005*, 2006.
- Eurydice (b), *National system overviews on education systems in Europe and ongoing reforms: Wales*. European Commission: Eurydice, 2010.
- Eurydice (c), *Organisation of the education system in the United Kingdom – England, Wales and Northern Ireland 2009/2010*. European Commission, Eurydice, 2010.
- Eurydice (d), *CLIL in Europe: country reports – Germany: 2004-2005*, 2006.
- Eurydice (e), *CLIL in Europe: country reports – Czech republic: 2004-2005*, 2006.
- Eurydice (f), *Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe*, 2006. ISBN 92-79-00580-4
- Eurydice (g), *Key Data on Teaching Languages at School in Europe*, European Commission, 2005. ISSN 1830-2076.
- Eurydice (h), *Foreign language learning: A European priority*, European Commission, 2005.
- Eurydice (i), *Integrace dětí přistěhovalců do škol v Evropě*. Evropská komise, 2009.
- *Fakta a čísla OSN*. Praha: Informační centrum OSN v Praze, 2005. ISBN 80-86348-02-4.
- FOUNTAIN, S. *Místo na slunci : Globální výchova pro děti 5-10 let*. 1. vyd. Praha: Tereza, sdružení pro ekologickou výchovu, 1994.
- FREEMAN, R.D. *Bilingual Education and Social Change*. Multilingual Matters Ltd. 1998. ISBN 1-85359-419-9.UK
- FUNDA, O.A. *Znavená Evropa umírá*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002. ISBN 80-7184-944-8.
- GARCÍA, O. BLACKWELL, W. *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*. 2009. ISBN 978-1-4051-1993-1.
- GASSET, O. Y. *Evropa a idea národa*. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0380-9
- GREGER, D. JEŽKOVÁ, V. *Školní vzdělávání: zahraniční trendy a inspirace*. Praha: Karolinum, 2006. 266 s. ISBN 80-246-1313-1.
- HAMMERSLEY, M. AND ATKINSON, P. (1995) *Ethnography: Principles in Practice*. New York: Routledge.
- HANUŠ, R. CHYTILOVÁ, L. *Zážitkově pedagogické učení*. 1. Vyd. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2816-2
- HORNBERGER, N. (1991) *Extending enrichment bilingual education: Revisiting typologies and redirecting policy*. In O. García (ed.) *Bilingual Education Focusschrift in Honor of Joshua A. Fishman* Vol.1 (pp.215-234).Philadelphia: John Benjamins.
- HORNBERGER, NANCY H. *The Continua of Biliteracy and the Bilingual Educator: Educational Linguistics in practice*, University of Pennsylvania, 2004. (Copyright Multilingual Matters. Reprinted from International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, Volume 7, Issues 2&3, pages 155-171)
- Institute of Welsh Affairs (IWA). *Creating a Bilingual Wales: The Role of Welsh in Education*. 2008. ISBN 978-1-904773-405.
- JEŽKOVÁ, V. DVOŘÁK, D. CHAPMAN, CH. et. al. *Školní vzdělávání ve Velké Británii*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1784-8
- JEŽKOVÁ, V. KOPP, B. V. JANÍK, T. *Školní vzdělávání v Německu* 1. Vyd. Praha : Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1558-5
- KALHOUS, Z. OBST, O. et.al. *Školní didaktika*. 2. vyd. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4.

- KELLER, J. TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost?: chrám, výtah a pojišťovna*. 1. Vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. 183. ISBN 978-80-86429-78-6
- KRAUS. B. POLÁČKOVÁ, V. *ČLOVĚK – PROSTŘEDÍ – VÝCHOVA: K otázkám sociální pedagogiky*. Paido: Brno, 2001. ISBN 80-7315-004-2
- KRAUS. B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-3833.
- MAŠKOVÁ, I. *Realizace jazykové politiky EU v ČR*. [online]. 2004 [cit. 2009-02-16], s. 2. Dostupné z: <<http://www.rvp.cz/clanek/701/74>>.
- *Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělávání ISCED 1997* : UNESCO. Praha : UIV, 1999. 45 s. ISBN 80-211-0314-0 .
- MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-003-8.
- *Mnohojazyčnost: přínos pro Evropu i společný závazek*. Brusel: Evropská komise, EU. 2008. Dostupné z: http://ec.europa.eu/languages/documents/2008_0566_cs.pdf
- MOREE, D. et.al. *Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni, 2008. ISBN 978-80-86961-61-3
- MULLER, K.B. *Evropa a občanská společnost: projekt evropské identity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-84-7
- *Mnohojazyčnost: přínos pro Evropu i společný závazek (Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment)*, European Commission, EU, 2008
- *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice : bilá kniha / Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. ISBN 80-211-0372-8
- PASCH, M. et.al. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině / Marvin Pasch*. 2. vyd. Praha : Portál, 2005, ISBN 80-7367-054-2.
- PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. 1. Vyd. Praha: ISV. 1997. 108s. ISBN 80-85866-23-4
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-7184-569-0.
- *Positively Plurilingual: The contribution of community languages to UK education and society*. London: CILT. 2005.
- PROKOP, J.. *K otázkám srovnávací pedagogiky : sborník z mezinárodní konference* . 1. vyd. Praha : Karolinum, 2003. 378 s. ISBN 80-246-0571-6.
- PRŮCHA , J. *Vzdělávání a školství ve světě : základy mezinárodní komparace vzdělávacích systémů*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. 319 s. ISBN 80-7178-290-4.
- PRŮCHA , J., WALTEROVÁ , E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha : Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-280-5.
- PRŮCHA, J. *Pedagogický výzkum: Uvedení do teorie a praxe*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-132-3.
- PRŮCHA, J. *Srovnávací pedagogika*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006. 263 s. ISBN 80-7367-155-7.
- *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 100 s. [cit. 2012-05-04]. Dostupné z : <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf>. ISBN
- *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.
- REITMAYEROVÁ, E. BROUMOVÁ, V. *Cílená zpětná vazba : metody pro vedoucí skupin a učitele* . Vyd. 1. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-317-8.
- Ruiz, R. (1984) Orientations in language-planning. *Journal of the National Association for bilingual Education* 2 (8), 15-34.
- SCHMIDT, H. *Sebezáchova Evropy: perspektivy 21. století*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-561-8
- SKALKOVÁ, J. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1983.
- STEINER, M. *Developing the global teacher: Theory and Practice in Initial Teacher Education*. Trantham Books, 1996. 180s. ISBN-10: 1858560322
- ŠNAIDAIF, J. *Arabské národnostní menšiny v Německu na pozadí současné diskuse o imigraci, integraci a multikulturalismu*. [online]. 2005 [cit. 2012-14-01]. Dostupné z: <http://www.amo.cz/publikace/arabske-narodnostni-mensiny-v-nemecku-na-pozadi-soucasne-diskuse-o-imigraci-integraci-a-multikulturalismu-1.html>
- ŠTVERÁK, V. *Obecná a srovnávací pedagogika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-0003-1.
- TOMKOVÁ, A. KAŠOVÁ, J. DVOŘÁKOVÁ, M. *Učíme v projektech*. 1. Vyd. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-527-1.
- TŮMOVÁ, J. *Společný evropský referenční rámec pro jazyky a Cizí jazyk v RVP ZV*. RVP.CZ [online]. 2004 [cit. 2009-02-16], s. 2. Dostupné z: <<http://www.rvp.cz/clanek/153/45>>.
- VÁŇOVÁ , M. *Teoretické a metodologické otázky srovnávací pedagogiky*. 1 : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. 91 s. ISBN 80-86039-51-X.
- VÁŇOVÁ, M. *Srovnávací pedagogika*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-68-6.

- VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Vzdělávání a rozvoj podle kompetencí : kompetence v andragogice, pedagogice a řízení*. 1. vyd. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. 140 s. ISBN 978-80-86723-54-9.
- WALTEROVÁ, E. et. al. *Objevujeme Evropu: kniha pro učitele*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1997. 219s. ISBN 80-86039-27-7
- WOOD, M. *Raising achievement of bilingual learners*. OFSTED: HMI 2452, 2005.

Seznam internetových zdrojů:

- BMI.BUND.DE (a) *National Action Plan On Integration*. German federal ministry of interior [online]. 2010 [cit. 2012-18-01]. Dostupné z http://www.bmi.bund.de/EN/Themen/MigrationIntegration/Integration/NationalActionPlanOnIntegration/National_Integration_Plan_node.html
- BMI.BUND.DE (b) *National minorities in Germany*. Federal Ministry of the Interior. Berlin, 2010. BMI10010 [online]. 2010 [cit. 2012-25-04]. Dostupné z: http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/EN/Broschueren/2010/nat_minderheiten.pdf?__blob=publicationFile
- BUSINESSINFO.CZ *Německo – základní informace o teritoriu*. [online]. 2011 [cit. 2011-15-01]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/nemecko-zakladni-informace-o-teritoriu/1/1000636/>
- CILTCYMRU.ORG.UK *The provision of support for community languages in secondary schools in Wales: A research report*. Executive Summary: [online]. 2007 [cit. 2012-10-03]. Dostupné z: <http://www.ciltcymru.org.uk/executive-summary/>
- CILT.ORG.UK *Valuing community languages* [online]. 2011 [cit. 2012-15-03]. Dostupné z: http://www.cilt.org.uk/community_languages/making_the_case.aspx
- CIRCA.EUROPA.EU *Evropská politika sousedství*. Dostupné z: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/relations/framework/article_7239_cs.htm
- CITIZENSHIPFOUNDATION.ORG. *The Citizenship Foundation Strategic Plan 2010-2013*. Dostupné z: http://www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_pages_pdf/1295.pdf
- CLILCOMPENDIUM.COM *CLIL milestones: CLIL compendium* [online]. 2002 [cit. 2010-11-18]. Dostupné z: <http://www.clilcompendium.com/miles.htm>.
- COE.INT (a) *Council of Europe: European Language Portfolio* [online]. 2004 [cit. 2011-22-2]. Dostupné z: http://www.coe.int/T/DG4/Portfolio/?L=E&M=/main_pages/introduction.html.
- COE.INT (b) *Council of Europe: Publications* [online]. 2004 [cit. 2011-22-2]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Publications_EN.asp
- DEMOGRAFIE.INFO. KAČEROVÁ, E. *ANALÝZA: Cizinci v České republice*. [online]. 2012 [cit. 2012-02-04]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=777&
- EC.EUROPA.EU (a) : *Language policy* [online]. 2008 [cit. 2011-22-01]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/education/languages/eu-language-policy/index_en.htm.
- EC.EUROPA.EU (b) *Evropská komise : Reformovat rozpočet, změnit Evropu* [online]. 1995 [cit. 2009-01-30]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/budget/reform/budget_glance/index_cs.htm.
- ECML.AT: *Coordination* [online]. 2007 [cit. 2011-12-02]. Dostupné z: <http://coordination.ecml.at/Home/tabid/149/language/en-GB/Default.aspx>.
- EUROACTIV.COM (a) *Report: Germany's minority languages in danger* [online]. 2010 [cit. 2012-26-04]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/culture/report-germany-minority-languages-danger/article-174146>
- EURACTIV.COM (b) *Council of Europe calls for UK minority-language push*. [online]. 2011 [cit. 2012-25-04]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/culture/council-europe-calls-uk-minority-language-push/article-162529>
- EUROPASS.CZ *Europass : Vzdelávání v EU* [online]. 2009 [cit. 2009-01-23]. Dostupné z: www.europass.cz.
- HESSEN.DE [online]. 2011 [cit. 2011-20-8]. Dostupné z: http://www.hessen.de/irj/HKM_Internet?cid=ac9f301df54d1fbfab83dd3a6449af60
- INCA.ORG.UK *International Curriculum and assessment frameworks*. June 2001, NFER. [online]. 2008 [cit. 2011-02-09]. Dostupné z: <http://www.inca.org.uk/pdf/062001review.pdf>
- INKLUZIVNISKOLA.CZ (a) *Počty cizinců na školách*. [online]. 2012 [cit. 2012-02-05]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/kdo-jsou-nove-prichozi/pocty-cizincu-na-skolach>
- INKLUZIVNISKOLA.CZ (b) *Bariéry cizinců na české škole*. [online]. 2012 [cit. 2012-02-05]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/kdo-jsou-nove-prichozi/bariery-cizincu-na-ceske-skole>
- MIGRACEONLINE.CZ: WIETHOLTZ, A. *Výuka jazyků jako nástroj integrace etnických menšin ve Velké Británii a Německu aneb O přežívání historických paradigmat*, Almuth Wietholtz, Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, [online]. 2011 [cit. 2012-22-04]. Dostupné z: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1960069>

- MLADEZ V AKCI.CZ. *Program Mládež v akci*. Dostupné z: [http://www.mladezvakci.cz/SKOLY-UNESCO.CZ.Přidružené školy UNESCO](http://www.mladezvakci.cz/SKOLY-UNESCO.CZ.Pridruzené_školy_UNESCO). Dostupné z: <http://www.skoly-unesco.cz/>
- MSMT.CZ : *Mezinárodní vztahy* [online]. 2008 [cit. 2011-02-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/>.
- MZP.CZ. *Program LIFE*. Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/komunitarni_program_life
- NPU.CZ. *Úmluva o světovém dědictví UNESCO*. Dostupné z: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty/unesco/>
- OECD OBSERVER.ORG *PISA: The consequences for Germany*. [online]. 2011 [cit. 2011-05-01]. Dostupné z: http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/702/PISA:_The_consequences_for_Germany.html
- PORTALJAZYKU.CZ: *Mnohojazyčnost* [online]. 2008 [cit. 2011-12-02]. Dostupné z: <http://www.portaljazyku.cz/texty/dokumenty/sdeleni-mnohojazycnost.html>.
- RVP.CZ (a) HUČÍNOVÁ, L., SVOBODA, Z. *Lisabonský proces - Vzdělávání a odborná příprava v Evropě do roku 2010* [online]. 2004 [cit. 2011-02-02]. Dostupné z: <http://www.rvp.cz/clanek/701/76>.
- RVP.CZ (b) *Časté dotazy: ŠVP a RVP obecně*. [online]. 2005 [cit. 2009-02-16]. Dostupné z: <http://www.rvp.cz/clanek/1302>.
- SKOLY-UNESCO.CZ. *Přidružené školy UNESCO*. [online]. 2006 [cit. 2012-12-05]. Dostupné z: <http://www.skoly-unesco.cz/>
- STEB-WIESBADEN.DE *Hessisches Kulturministerium: Fragen und antworten zu G8, 2010* [online]. 2006 [cit. 2011-02-06]. Dostupné z: <http://www.steb-wiesbaden.de/wp-content/uploads/G8-Brosch%C3%BCre.pdf>
- SV.UIO.NO: TRENZ, H.J. *Language Minorities in Europe: Dying species or forerunner of a transnational civil society?* Hans-Jörg Trenz. University of Oslo, 2005, [online]. 2010 [cit. 2012-14-04]. Dostupné z: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/workingpapers2005/wp05_20.pdf
- TKT:CLIL. *Cambridgeesol.org* [online]. 2010 [cit. 2010-11-18]. Dostupné z: <http://www.cambridgeesol.org/exams/teaching-awards/clil.html>.
- UNESCO.ORG : *Dárci a partneři (Donors and Partners)* [online]. 1995 [cit. 2009-01-30]. Dostupné z: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=33421&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- UNESCO.ORG : *Právní nástroje (Legal instruments)* [online]. 1995 [cit. 2009-01-29]. Dostupné z: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12024&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- UNESCO.ORG: BABEL[online]. 1995 [cit. 2011-20-02]. Dostupné z: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php?URL_ID=16540&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- UNESCO.ORG: *Biodiversity and linguistic diversity* [online]. 1995 [cit. 2011-22-02]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/languages-and-multilingualism/endangered-languages/biodiversity-and-linguistic-diversity/>.
- UNESCO.ORG: *EFA* [online]. 1995 [cit. 2011-12-01]. Dostupné z: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php?URL_ID=53844&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- UNESCO.ORG: *Languages and multilingualism* [online]. 1995 [cit. 2011-22-02]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/en/languages-and-multilingualism/legal-instruments/>.
- UNESCO.ORG: *LIFE* [online]. 1995 [cit. 2011-12-01]. Dostupné z: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php?URL_ID=53811&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- UNESCO.ORG:IFAP[online]. 1995 [cit. 2011-24-02]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/intergovernmental-programmes/information-for-all-programme-ifap/>.
- UN-HABITAT.ORG. *Medium-Term Strategic and Institutional Plan*. Dostupné z: <http://www.unhabitat.org/content.asp?typeid=19&catid=10&cid=929>
- VARIANTY.CZ [online]. 2008 [cit. 2012-02-01]. Dostupné z: <http://www.varianty.cz/index.php?id=7>
- WALES.COM *Education system*. [online]. 2010 [cit. 2012-15-04]. Dostupné z: http://www.wales.com/en/content/cms/english/live/education_system/education_system.aspx
- WALES.GOV.UK *Welsh Government*: [online]. 2008 [cit. 2011-18-04]. Dostupné z: <http://wales.gov.uk/about/organisationexplained/?jsessionid=jhF7PmQJprJJkLcGj6mjD6HnW2yr2syNk81xtlH5Zf3v7s3w4tj!-587213559?lang=en>
- WIKI.RVP.CZ. *Výchova k demokratickému občanství*. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/V/V%C3%BDchova_k_demokratick%C3%A9mu_ob%C4%8Danstv%C3%AD
- WJEC.CO.UK. *Welsh Joint Education Committee*. [online]. 2008 [cit. 2012-18-04]. Dostupné z: <http://www.wjec.co.uk/?level=112>